

DOI: <https://doi.org/10.18485/philologia.2022.20.20.2>UDC: 811.111'243
37.091.3::811.111

■ IDEAL IZVORNOG GOVORNIKA U SVETLU VARIJETALNE DIVERSIFIKACIJE ENGLESKOG JEZIKA U MEĐUNARODNOJ UPOTREBI: ISTRAŽIVAČKE PARADIGME

TAMARA TOŠIĆ^{1,2}Univerzitet u Beogradu
Filološki fakultet
Beograd, Srbija

Znanje engleskog jezika koje učenici stižu u formalnom obrazovnom kontekstu često je u raskoraku sa njihovim potrebama. Jedan od uzročnika takvog raskoraka je ideal izvornog govornika (engl. *native-speakerism*), ideologija prema kojoj su govornici kojima je engleski jezik J1 povlašćeni, smatraju se najpoželjnijim predavačima, a varijeteti kojima oni govore su željeni cilj usvajanja engleskog jezika. U okviru dinamičnog polja istraživanja varijetalne diversifikacije međunarodnog engleskog, pripadnici tri najznačajnije istraživačke paradigme (Svetskih varijeteta engleskog, Engleskog kao međunarodnog jezika i Engleskog kao *lingua franca*) proučavaju ideal izvornog govornika kao jedan od centralnih pojmova. Stoga, prvi cilj ovog rada je da se objasne osnovni pojmovi neophodni za dalje izučavanje ideala izvornog govornika, uz kritički osvrt na nastavni plan i program za osmi razred osnovne škole za predmet engleski jezik. U drugom delu rada predstavljena je sinteza odabrane literature u cilju predstavljanja stavova pripadnika tri pomenute istraživačke paradigme prema idealu izvornog govornika. Nakon pregleda literature zaključuje se da, iako među istraživačima postoje neslaganja po pitanju uključivanja izvornih govornika u njihova razmatranja, jedna nit povezuje sve tri paradigme – suštinsko protivljenje idealu izvornog govornika. Stoga, veoma je važno osvestiti i edukovati što veći broj nastavnika i učenika o idealu izvornog govornika i posledicama stavova prema istom.

Ključne reči: engleski jezik, ideal izvornog govornika, Svetski varijeteti engleskog, Engleski kao međunarodni jezik, Engleski kao *lingua franca*.

1. UVOD

Imajući u vidu značaj autoetnografije i kritičkog promišljanja sopstvenih iskustava, razmatranje teme ovog rada počeu ličnim primerom. Pri svakoj ranijoj poseti inostranstvu,

1 Kontakt podaci (E-mail): tamara.tosic97@gmail.com

2 Autorka je stipendista Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja.

odnosno nekim zemljama koje ne pripadaju anglofonom govornom području, javio bi se problem sporazumevanja na engleskom jeziku sa lokalnim stanovnicima, uprkos mom temeljnom poznavanju engleskog jezika. Prvobitno tumačenje bilo mi je da uzrok takvih nesporazuma leži u niskom nivou znanja engleskog stanovnika sa kojima sam komunicirala. Iz današnje perspektive, ne bih se složila sa svojom prvom interpretacijom tih događaja. Naime, ono što je u tim situacijama nedostajalo i meštanima i meni je zapravo interkulturalna komunikativna kompetencija, odnosno razumevanje različitih kultura i sposobnost da se engleski jezik uspešno upotrebi u komunikaciji sa pripadnicima tih kultura. Trenutne jezičke obrazovne politike koje se tiču engleskog jezika u većini neanglofonih zemalja insistiraju na razvoju komunikativne kompetencije što sličnije onoj koja karakteriše izvorne govornike i kakva je neophodna za sporazumevanje sa stanovnicima anglofonih zemalja (v. Council of Europe 2001). Razvoj interkulturalne komunikativne kompetencije ostaje u zapećku, iako najvećem broju učenika engleski neće biti potreban za komunikaciju isključivo sa izvornim govornicima engleskog jezika, već najpre za sporazumevanje sa pripadnicima raznolikih kultura. Dakle, problem na koji sam naišla, kao i druga, po mom mišljenju ispravna, interpretacija njegovog uzroka ukazuju na to da je znanje engleskog koje se može steći u školskom, formalnom, kontekstu u raskoraku sa stvarnim potrebama učenika, kao što će se u nastavku ovog rada pokazati.

Takvom raskoraku doprineo je ideal izvornog govornika, koji predstavlja centralni pojam i vezivno tkivo teme kojom se ovaj rad bavi. Stoga, cilj ovog preglednog rada sa kritičkim osvrtom je dvostruk. U prvom delu rada biće objašnjeni osnovni pojmovi, među njima i ideal izvornog govornika, potrebni za razumevanje dalje diskusije ideala izvornog govornika, uz kraće kritičko čitanje nastavnog plana i programa za osmi razred osnovne škole za predmet engleski jezik. Drugi deo rada ima za cilj da, kroz sintezu relevantne odabrane literature, predstavi stavove koje istraživači iskazuju prema idealu izvornog govornika u okviru tri najznačajnije istraživačke paradigme u izučavanju varijetalne diversifikacije engleskog jezika u međunarodnoj upotrebi.

2. OSNOVNI POJMOVI

2.1. IDEAL IZVORNOG GOVORNIKA

Ideal izvornog govornika³ (engl. *native-speakerism*) prvi je definisao Holidej 2005. godine. Njegova definicija određuje ideal izvornog govornika kao „ideologiju koja zastupa ideju da su tzv. „izvorni govornici“ najbolji uzori i nastavnici engleskog jezika, zato što predstavljaju „zapadnu kulturu“ iz koje proističu ideali i engleskog jezika i metodike nastave tog jezika“⁴ (Holliday 2018: 1). Ova definicija ukazuje nam na nekoliko važnih aspekata ideala izvornog govornika. Prvo, sam pojam u sebi sadrži kritiku pojave koju predstavlja, a to je aktuelna ideologija favorizacije izvornih govornika

3 Prevod ovog termina, kao i ostalih termina u ovom radu za koje ne postoji ustaljen prevod na srpski jezik, predlog je autorke ovog rada. Uz prevedene termine data je i originalna verzija na engleskom jeziku.

4 Prev. aut.

engleskog jezika. Zatim, izdvajaju se dva domena u kojima se izvorni govornici smatraju povlašćenima – nastava engleskog jezika i zapošljavanje predavača. Standardi i ishodi nastave engleskog jezika okrenuti su dostizanju komunikativne kompetencije što sličnije onoj koju poseduju izvorni govornici. O tome svedoči engleska sintagma *native-like proficiency* koja se često može pronaći u dokumentima koji definišu jezičku obrazovnu politiku u vezi sa engleskim, naročito u CEFR-u (*Common European Framework of Reference for Languages*) (Council of Europe: 2001). Kako Holidej u svojoj definiciji naglašava, osim očekivanih ishoda nastave, i metode kojima bi engleski trebalo predavati okrenute su standardima koje nameću „zapadne kulture“ (Holliday 2018: 1). Sve navedene posledice ideala izvornog govornika u pogledu standarda i ishoda nastave osećaju najpre učenici, dok se ovaj fenomen na nastavnike odražava drugačije. Naime, Holidej u okviru definicije navodi da se izvorni govornici smatraju najboljim nastavnicima engleskog jezika – iz tog razloga veoma često imaju prednost u odnosu na neizvorne govornike pri zapošljavanju, pa čak i u odnosu na fakultetski obrazovane nastavnike engleskog jezika koji su neizvorni govornici (Holliday 2018: 1).

Postojanje ideala izvornog govornika dokazuju Lou i Lorens u svojoj duoetnografskoj studiji (Lowe/Lawrence 2018). Duoetnografska studija je dvostruka autoetnografija u kojoj dva istraživača razgovaraju o svojim životnim iskustvima u vezi sa određenim fenomenom, kritički ih analiziraju, upoređuju i izvode zajedničke zaključke. Lou i Lorens zaključuju da u brojnim obukama za nastavnike engleskog jezika (na primer u *CELTA – Certificate in English Language Teaching to Adults* obuci) postoji skriveni plan i program koji pothranjuje ideal izvornog govornika (Lowe/Lawrence 2018: 183).

Veoma je značajno istražiti prisustvo ideala izvornog govornika kroz skriveni plan i program i u Srbiji, jer prvi korak u razrešavanju skrivenih ideologija mora biti prepoznavanje i podizanje svesti o istima. Stoga, u svrhu ispitivanja da li je ideal izvornog govornika prisutan u jezičkim obrazovnim politikama u vezi sa nastavom engleskog jezika u Srbiji, te da bi se potvrdila ili opovrgnula prethodno opisana autoetnografska iskustva, urađeno je preliminarno kritičko čitanje važećeg plana i programa za osmi razred osnovne škole⁵, koje sledi u nastavku. Takvo čitanje daje opštu sliku o kompatibilnosti jezičke obrazovne politike za osnovne škole u Srbiji sa istraživanjima u oblasti varijetalne diversifikacije engleskog jezika, a ostavlja prostor za dalje i detaljnije kritičko čitanje istih i sličnih dokumenata.

Plan i program za osmi razred osnovne škole se sastoji iz opšteg dela koji se odnosi na sve strane jezike i sadrži cilj i ishode nastave, komunikativne funkcije koje se očekuje da učenici usvoje, predviđene jezičke aktivnosti i tematske oblasti. Nakon toga, za svaki od stranih jezika navode se jezički sadržaji kojima učenici treba da ovladaju do kraja osmog razreda. Uočljiv je nedostatak posebnog opšteg dela za engleski jezik, koji je neophodan, jer engleski ima specifičan globalni karakter, koji je i doveo do pojave novih varijeteta.

Što se tiče same formulacije opšteg dela plana i programa, predviđeni cilj, ishodi, jezičke aktivnosti i tematske jedinice su poprilično uopšteni, što pokazuju sledeći primeri: „Cilj učenja Stranog jezika jeste da se učenik usvajanjem funkcionalnih znanja o jezičkom

5 Dostupan na linku: <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/pg/ministarstva/pravilnik/2019/11/2/reg>

sistemu i **kulturi** i razvijanjem strategija učenja stranog jezika osposobi za [...]“, „[...] uputi predloge, savete i pozive na zajedničke aktivnosti koristeći **situaciono prikladne komunikacione modele**“, „[...] usmeno i pisano opisivanje iskustava, aktivnosti i sposobnosti u prošlosti, **istorijskih događaja i ličnosti**“, „**običaji i tradicija, folklor, proslave (rođendani, praznici)**“⁶. Reči i sintagme koje su zadebljane u ovim citatima ilustruju tendenciju da se u opštem delu eksplicitno ne navodi na koju se kulturu misli – za svaki od ovih primera može se postaviti pitanje „koja kultura?“ ili „iz čije kulture?“. Uopštena formulacija cilja, ishoda, jezičkih aktivnosti i tematskih jedinica ostavlja veliki prostor za jezičko planiranje odozdo na gore, što je istovremeno i dobro i loše, jer od ličnih stavova nastavnika zavisi u kojoj meri će biti zastupljeni i vrednovani interkulturalni sadržaji, a u kojoj meri sadržaji koji se tiču isključivo anglofonih kultura. Među tematskim jedinicama javljaju se čak i teme koje uvode interkulturalnost u učionicu, kao što su „lični identitet“ i „život u inostranstvu, kontakti sa strancima, ksenofobija“, što je još jedna pozitivna strana opšteg dela plana i programa.

Pri kritičkoj analizi jezičkih sadržaja za engleski jezik, namere i stavovi jezičkih planera bili su uočljiviji. Naime, sasvim je jasno da je kao standard uzet isključivo britanski varijetet engleskog jezika. Primeri su sledeći: „*What's your family's favourite pastime?*“, „*At the roundabout turn left*“, „*Would you fancy a drink?*“⁷. Zatim, što se tiče ličnih imena, geografskih pojmova, praznika i sličnih kulturno označenih pojmova pomenutih u jezičkim sadržajima, uspostavljena je dihotomija – oni potiču uglavnom ili iz „izvorne“, srpske, kulture ili iz „ciljne“, anglofone, kulture. Od 60 iskaza u kojima se nalaze kulturno označeni pojmovi, 22 iskaza sadrže pojmove iz srpske kulture (npr. „*The Serbian coat of arms consists of two main national symbols: a white double-headed eagle and a shield with a cross*“⁸), 30 sadrži pojmove iz anglofonih kultura (npr. „*The 50 stars on the American flag represent the 50 states, while the 13 stripes represent the thirteen British colonies that declared independence from Great Britain and became the first states in the U.S.*“⁹), a u samo 8 iskaza se pojavljuju pojmovi koji su međunarodni ili se odnose na ostale svetske kulture (npr. „*Armistice Day is celebrated in memory of the day when the armistice was signed between the Allies of World War I and Germany on the 11th of November, 1918*“¹⁰). Stoga, možemo zaključiti da ipak preovlađuju kulturno označeni pojmovi iz anglofonih kultura. Na kraju, svaka komunikativna funkcija iz jezičkih sadržaja završava se „(inter)kulturalnim sadržajima“ koje učenice i učenici treba da usvoje. U tom odeljku nalaze se tri elementa koji jasno ukazuju na postojanje ideala izvornog govornika u planu i programu za osmi razred osnovne škole: „osobnosti naše zemlje i **zemlja govornog područja ciljnog jezika** (znamenitosti, geografske karakteristike, nacionalna obeležja i sl.)“, „geografske karakteristike naše zemlje i **zemlja govornog**

6 Preuzeto sa: <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/pg/ministarstva/pravilnik/2019/11/2/reg>. Delove citata naglasila autorka.

7 Preuzeto sa: <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/pg/ministarstva/pravilnik/2019/11/2/reg>. Delove citata naglasila autorka.

8 Preuzeto sa: <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/pg/ministarstva/pravilnik/2019/11/2/reg>

9 Preuzeto sa: <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/pg/ministarstva/pravilnik/2019/11/2/reg>

10 Preuzeto sa: <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/pg/ministarstva/pravilnik/2019/11/2/reg>

područja ciljnog jezika“ i „valute ciljnih kultura“¹¹. Dakle, zaključak je da je u delu plana i programa koji se bavi jezičkim sadržajima ideal izvornog govornika prisutan na konkretan i eksplicitan način.

Iako su jezički sadržaji koji su predviđeni planom i programom za osmi razred osnovne škole fokusirani na dihotomiju srpske i anglofone kulture i ideal izvornog govornika engleskog jezika, opšti okvir plana i programa ostavlja veliki prostor za jezičko obrazovno planiranje odozdo na gore, koji bi nastavnici mogli da iskoriste da uvedu interkulturalnu kompetenciju u učionicu.

2.2. VARIJETALNA DIVERSIFIKACIJA

Pojam varijetalna diversifikacija¹² iz naslova ovog rada odnosi se na formalno i funkcionalno raslojavanje međunarodnog jezika, koje za posledicu ima stvaranje velikog broja novih varijeteta koji u određenoj meri odstupaju od izvorne varijante. U kontekstu ovog rada, biće reči o varijetalnoj diversifikaciji engleskog jezika, prouzrokovanoj velikom rasprostranjenosti tog jezika i upotrebom u brojnim funkcionalnim domenima. Ovaj pojam veoma je važan za afirmaciju novih varijeteta engleskog jezika (engl. *New Englishes*). Samim korišćenjem tog termina naglašava se postojanje varijeteta engleskog koji odstupaju od standardizovanih varijeteta kojima govore izvorni govornici.

2.3. STANDARDIZACIJA, STANDARDNOJEZIČKA IDEOLOGIJA I KULTURA

Za potrebe ovog rada, za čiji je dalji tok neophodno koncizno objasniti pojmove standardizacije i standardnojezičke ideologije i kulture, odabran je Milrojev teorijski model, koji će u nastavku biti bliže opisan. Prema Milroju, opšta definicija standardizacije, koja se ne odnosi isključivo na jezik, glasi: „standardizacija podrazumeva nametanje jedinstvenosti klasi predmeta“¹³ (Milroy 2001: 531). Primenjena na jezik, ova definicija ukazuje na to da je jezik po prirodi dinamičan i promenljiv sistem, te da se tek uz pomoć spoljnih uticaja može staviti u statične okvire kakve podrazumevaju definisana pravila standardnog jezika.

Milroj objašnjava i da države čiji jezici imaju standardizovane varijetete postaju standardnojezičke kulture zbog široke rasprostranjenosti standardnojezičke ideologije (Milroy 2001: 530). Činioci standardnojezičke ideologije su brojni i svi su u funkciji perpetuacije iste. Kod Milroja možemo pronaći neke od faktora koji rade u službi standardnojezičke ideologije, kao što su vera u ispravnost i neoznačenost standardizovanog varijeteta i davanje legitimiteta tom varijetetu kroz brojne istorijske narative (Milroy 2001: 533, 535, 547). Takođe, u standardnojezičkim kulturama, standardizovani varijetet smatra se nosiocem prestiža, što nastaje kao posledica standardnojezičke ideologije.

11 Preuzeto sa: <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/pg/ministarstva/pravilnik/2019/11/2/reg>. Delove citata naglasila autorka.

12 Termin aut.

13 Prev. aut.

Navedeni pojmovi od velikog su značaja za temu kojom se ovaj rad bavi. Naime, u Srbiji, kao i u ostalim evropskim nacionalnim državama, vlada standardnojezička kultura. Ideološki sklop u kome se samo jedan, standardizovani varijetet smatra ispravnim i prestižnim prelio se i na engleski jezik u međunarodnoj upotrebi, gde se mahom ne ostavlja prostor za odstupanje od norme i stvaranje novog, endonormativnog standarda. Standard u Evropi i Srbiji ostaje egzonormativan, te se podrazumeva da se govornici pridržavaju pravila koje propisuju standardni varijeteti engleskog jezika, i to najčešće standardni britanski ili američki varijetet.

3. ISTRAŽIVAČKE PARADIGME – STAVOVI PREMA IDEALU IZVORNOG GOVORNIKA

Polje istraživanja engleskog jezika u međunarodnoj upotrebi veoma je dinamično, što je dovelo do diferenciranja nekoliko istraživačkih paradigmi¹⁴, čiji pripadnici iskazuju različite stavove i interesovanja. U ovom radu ću predstaviti stavove prema idealu izvornog govornika pripadnika tri najznačajnije paradigme: Svetskih varijeteta engleskog (engl. *World Englishes*), Engleskog kao međunarodnog jezika (engl. *English as an international language*) i Engleskog kao *lingua franca* (engl. *English as a lingua franca*). Važno je napomenuti da se ove paradigme veoma često prepliću, jer i sami istraživači povremeno koriste nazive više različitih paradigmi kada govore o predmetu svojih istraživanja. Takođe, istraživačkim paradigmama su imena dodeljena prema terminima koje autori koriste da označe varijetet koji oni definišu kao engleski jezik u međunarodnoj upotrebi.

3.1. SVETSKI VARIJETETI ENGLESKOG – SVE (ENGL. WORLD ENGLISHES – WE)

SVE paradigmu je osnovao Bradž Kačru krajem 20. veka, te se ona može smatrati prvom istraživačkom paradigmom u okviru koje je naučnicima omogućeno da izučavaju varijetalnu diversifikaciju engleskog jezika u međunarodnoj upotrebi. Samim tim, ova paradigma predstavlja preteču druge dve paradigme o kojima će u ovom radu biti reči.

Kačru je formulisao jedan od najznačajnijih teorijskih modela, koji istraživači engleskog jezika u međunarodnoj upotrebi veoma često koriste kao polaznu tačku u svojim razmatranjima – model tri kruga (v. npr. Yamanaka 2006; Kang 2015; Davydova 2019). Kako Kačru navodi, sve zemlje u kojima žive govornici engleskog jezika mogu se podeliti u tri grupe – unutrašnji krug, spoljašnji krug i širi krug (Kachru 1992: 3). U unutrašnji krug spadaju zemlje u kojima žive govornici kojima je engleski maternji jezik (poput Velike Britanije i Australije). Spoljašnji krug čine zemlje u kojima je engleski drugi ili jedan od zvaničnih jezika (npr. Indija i Nigerija), dok širem krugu pripadaju sve ostale zemlje u kojima se engleski smatra stranim jezikom (kao što su Srbija ili Nemačka, itd.). Ovaj model je često bio i na meti kritika, naročito jer se njegova statičnost

14 Termin „istraživačka paradigma“ upotrebljen je da označi skup istraživača engleskog jezika u međunarodnoj upotrebi, njihovih studija i kritičkih promišljanja, koje vezuju zajednički stavovi i ciljevi delovanja. Istraživači se i sami svrstavaju u paradigme, te Šarifijan piše da se termin Engleski kao međunarodni jezik „[...] odnosi na paradigmu razmišljanja, istraživanja i prakse“ (Sharifian 2009: 2).

može protumačiti kao osnaživanje ideala izvornog govornika (v. Seidlhofer 2018: 86). Stoga, Hilgendorfova predlaže dinamično tumačenje modela tri kruga u savremenim istraživanjima, što zamagljuje granice između samih krugova i prati promene koje se dešavaju u jeziku (Hilgendorf 2020: 217). Uprkos kritikama i debatama, model tri kruga ostaje relevantan u istraživanjima raslojavanja engleskog jezika, najpre kao dinamičan model, u kome postoji mogućnost prelaska zemlje iz jednog u drugi krug.

Sam termin Svetski varijeteti engleskog se, kako navodi Dženkinsova, u novijim studijama upotrebljava sa tri različita značenja. On se odnosi (1) na sve varijetete engleskog nastale njegovim raslojavanjem, (2) samo na varijetete spoljašnjeg kruga ili (3) na kačruovsku paradigmu promišljanja pozicije engleskog u svetu (Jenkins 2006: 159). Međutim, istraživači koji izučavaju engleski u okviru SVE paradigme fokusiraju se mahom na drugo značenje ovog pojma, te svoje studije sprovode u spoljašnjem krugu (v. Kachru 1992; Bamgboše 2020).

Istraživači SVE paradigme suštinski jesu protiv ideala izvornog govornika, jer, prema Kačruu, „tradicionalna dihotomija između izvornih i neizvornih govornika ne pruža nikakve funkcionalne uvide i lingvistički je sporna, posebno kada se govori o funkcijama engleskog u multilingvalnim društvima“¹⁵ (Kachru 1992: 3). Ipak, Kačru se u istom radu odlučuje da govorne zajednice engleskog jezika svrsta u tri grupe: one koje postavljaju jezičke norme (zemlje unutrašnjeg kruga), one koje razvijaju sopstvene norme (spoljašnji krug) i one koje zavise od tuđih normi (širi krug) (Kachru 1992: 5). Dakle, Kačru je tada bio mišljenja da isključivo varijeteti zemalja spoljašnjeg kruga mogu biti endonormativni. Ipak, u skorije vreme se u okviru SVE paradigme izučava i širi krug, te, na primer, priručnici o SVE imaju poglavlje o evropskim varijetetima engleskog (v. Modiano 2006; Hilgendorf 2020).

3.2. ENGLISKI KAO MEĐUNARODNI JEZIK – EMJ (ENGL. ENGLISH AS AN INTERNATIONAL LANGUAGE – EIL)

EMJ je jedna od glavnih paradigmi u okviru kojih se lingvisti bave raslojavanjem engleskog jezika u međunarodnoj upotrebi. U svojim teorijskim radovima, pobornici ove paradigme često pišu o identitetskim i metodičkim implikacijama odnosa izvornih i neizvornih govornika, o kojima će biti reči u nastavku ovog rada.

Ono po čemu se EMJ paradigma znatno razlikuje od ostalih je uključivanje govornika kojima je engleski J1 u svoja istraživanja. Naime, prema Modijanu, samo analiza koja obuhvata međunarodnu komunikaciju u kojoj učestvuju i izvorni i neizvorni govornici može dati pravu sliku o odlikama varijeteta engleskog koji pripadnici različitih lingvokulturnih zajednica koriste pri sporazumevanju (Modiano 2009: 61). U vezi sa tim, Šarifijan objašnjava da je komunikacija centralni fenomen koji EMJ paradigma izučava, jer je, u skorije vreme, sve manji broj faktora koji razdvajaju izvorne od neizvornih govornika (Sharifian 2009: 5). EMJ istraživači jednak značaj pridaju i govornicima kojima je engleski J2 i onima kojima je engleski J1, što se jasno može uočiti u pitanju koje postavlja Šarifijan, a koje se tiče uticaja koji na identitet maternjih govornika engleskog

15 Prev. aut.

ima bliski susret sa neizvornim govornicima koji pokušavaju u potpunosti da oponašaju njihov izgovor. Prema njegovom iskustvu, izvorni govornici se u takvim situacijama osećaju „neugodno“ (Sharifian 2009: 9). Takve stavove pobornici EMJ paradigme iskazuju najpre u cilju što realnijeg prikaza sociolingvističkih okolnosti u kojima se engleski koristi u međunarodnom kontekstu. Takođe, njihovi stavovi su indirektna (a često i direktna) kritika ELF paradigme, čiji istraživači iz svojih analiza dosledno isključuju izvorne govornike engleskog jezika (v. odeljak o Engleskom kao *lingua franca*). Iako je jasan argument pobornika EMJ paradigme da i govornici kojima je engleski J1 pri komunikaciji sa neizvornim govornicima koriste varijetet sličniji međunarodnom engleskom (Modiano 2009: 61), vrlo je verovatno da je sociolingvistička stvarnost prouzrokovana standardnojezičkom ideologijom drugačija. S obzirom na pomenutu ideologiju koja se oslikava u idealu izvornog govornika, možemo pretpostaviti da su odnosi moći u razgovoru neizvornog i izvornog govornika asimetrični, te da je stepen akomodacije neizvornih govornika viši. Naravno, ovakvu pretpostavku trebalo bi empirijski ispitati, ali ona može biti upotrebljena kao argument u korist izučavanja isključivo komunikacije govornika kojima je engleski J2, među kojima su odnosi moći simetrični.

Identitet igra veoma značajnu ulogu u istraživanjima u okviru EMJ paradigme, a posebno u vezi sa izgovorom engleskog jezika. Šarifijan opisuje načine na koje neizvorni govornici mogu koristiti izgovor engleskog da grade svoj identitet. Primera radi, ukoliko žele da naglase svoj nacionalni identitet, govornici koji usvajaju engleski jezik mogu odlučiti da njihov izgovor odiše uticajem njihovog maternjeg jezika, i obrnuto, ako žele da se udalje od zajednice govornika svog J1, oni će se truditi da u što većoj meri oponašaju izgovor izvornih govornika (Sharifian 2009: 8–9). Veoma je važan akcenat na svesnoj odluci govornika o tome kakav će izgovor imati, te da ta odluka ne treba da bude nametnuta od strane spoljnih aktera. Ukoliko je takva odluka na bilo koji način nametnuta govornicima, što se često dešava kao posledica ideala izvornog govornika, neizvorni govornici nemaju neophodnu slobodu da oblikuju svoj identitet na način na koji žele.

U vezi sa tim, Modijano postavlja jasnu granicu između nastave engleskog jezika i sociolingvističke stvarnosti međunarodnog engleskog – u nastavi engleskog u Evropi je u velikoj meri prisutan ideal izvornog govornika, dok se u upotrebi, pod brojnim uticajima, stvara endonormativni varijetet (Modiano 2009: 60). EMJ istraživači smatraju da nastavu treba, što je više moguće, približiti upotrebi engleskog kakva će učenicima biti neophodna u realnoj komunikaciji. Makajeva navodi primer koji ilustruje neusklađenost popularnih metoda u nastavi engleskog jezika sa stvarnim potrebama učenika. Naime, načelo da se na časovima engleskog upotrebljava isključivo engleski potiče iz iskustava nastavnika koji su u anglofonim zemljama predavali engleski jezik imigrantima (McKay 2018: 14). Jasno je da su ciljevi pri usvajanju engleskog jezika imigranata u anglofonim zemljama drugačiji u odnosu na ciljeve učenika u kontinentalnom delu Evrope. Prva grupa uči engleski najpre sa integrativnom motivacijom, a druga sa instrumentalnom. Uprkos tome, to načelo je i danas aktuelno u metodici nastave.

EMJ paradigma ima i svoje kritičare. Penikuk zamera samom uspostavljanju termina „Engleski kao međunarodni jezik“, kojim se, po njegovom mišljenju, osnažuje mit o engleskom jeziku (Pennycook 2006: 90–91). Naime, prema Penikuku, „jezici su

političke pre nego ontološke kategorije¹⁶ (Pennycook 2006: 94). Stoga, priče, odnosno, kako ih Penikuk naziva, mitovi, o međunarodnom engleskom su ono što ga čini stvarnim i daje mu moć i uticaj. Penikuk poziva na potpunu dekonstrukciju i rekonstrukciju narativa o engleskom jeziku (Pennycook 2006: 109). On smatra da se to najbolje može učiniti postavljanjem sledećeg pitanja: „Koje vrste mobilizacija stoje iza činova upotrebe i učenja engleskog jezika?“¹⁷ (Pennycook 2006: 112). Ovakve konstruktivističke kritike rasprostranjenosti uticaja engleskog jezika koji istraživanja varijetalne diversifikacije engleskog, istina, osnažuju, veoma su značajne. One podsećaju na važnost konstantnog kritičkog promišljanja namera koje stoje iza svakog fenomena sa kojim se susrećemo i odnosa moći u našem okruženju.

3.3. ENGLISKI KAO LINGUA FRANCA – ELF (ENGL. ENGLISH AS A LINGUA FRANCA – ELF)

Krilatica i cilj ELF paradigme jezgrovito su iskazani u podnaslovu rada koji je Barbara Zajdlhofer napisala za Savet Evrope – „Od ‘pravog’ engleskog do ‘stvarnog’ engleskog“¹⁸ (Seidlhofer 2003). Dakle, ELF istraživači se zalažu za napuštanje dosadašnjih kriterijuma poznavanja engleskog jezika, u čijem je središtu „pravi“ tj. ispravni, standardni engleski, te za uvođenje novih parametara usredsređenih na „stvarni“ engleski, kakav se može čuti u međunarodnoj komunikaciji (v. Jenkins 2002; Seidlhofer 2003; Jenkins 2006; House 2010). Da bi ostvarili te težnje, pripadnici ELF paradigme kao jedan od osnovnih fenomena izučavaju ideal izvornog govornika i definišu svoje stavove prema njemu, najčešće u pogledu jezičke obrazovne politike, metodike nastave engleskog jezika i korpusne lingvistike.

Definicija ELF varijeteta koju daje Dženkinsova najbolje prikazuje stav ELF istraživača prema izvornim govornicima: „[...] u svojoj najčistijoj formi, ELF je definisan kao kontaktni jezik koji se koristi isključivo među nematernjim govornicima“¹⁹ (Jenkins 2006: 160). Stoga, prema ELF paradigmi, govornici kojima je engleski maternji jezik ne koriste ELF varijetet, te zato nisu zastupljeni u ELF istraživanjima. Zajdlhoferova odlazi korak dalje i tvrdi da će, zbog sve većeg broja govornika koji usvajaju engleski, neizvorni govornici uskoro postati glavni činioci u daljim promenama engleskog jezika (Seidlhofer 2003: 7). ELF paradigma je često na meti kritika zbog takvog isključivog stava prema izvornim govornicima, kao što je objašnjeno u prethodnom odeljku ovog rada.

Jezička obrazovna politika je jedna od centralnih tema istraživanja i teorijskih studija pripadnika ELF paradigme. Na primer, Zajdlhoferova u svojoj kritici *CEFR*-a zaključuje da taj dokument pothranjuje standardnojezičku ideologiju, jer isključivo standardne oblike smatra ispravnim, uprkos tome što je, kako ona navodi, u ELF istraživanjima dokazano da upotreba nestandardnih formi često olakšava komunikaciju (Seidlhofer 2018: 93). Ključne elemente jezičke obrazovne politike u vezi sa engleskim kritički promatraju i Dženkinsova i Lijang. Oni analiziraju standardizovane testove engleskog jezika koji se mahom koriste pri upisu stranih studenata na međunarodne univerzitete, poput *IELTS*-a

16 Prev. aut.

17 Prev. aut.

18 Prev. aut.

19 Prev. aut.

(*International Language Testing System*) i *TOEFL-a* (*Test of English as a Foreign Language*), te zaključuju da takvi testovi „[...] testiraju stvari koje ljudima nisu potrebne, a ne testiraju stvari koje su im zaista potrebne u ovom svetu sve veće mobilnosti i superdiverziteta”²⁰ (Jenkins/Leung 2019: 97). Kritičko viđenje dokumenata i standardizovanih testova koji se smatraju temeljima jezičke obrazovne politike koja se bavi engleskim značajno je iz dva razloga. Prvi se tiče usklađivanja jezičkih obrazovnih politika sa stvarnim potrebama i motivacijama učenika. Trenutne obrazovne politike u vezi sa engleskim su u velikoj meri podređene učenicima sa integrativnom motivacijom, gde se pod integracijom podrazumeva stapanje sa govornom zajednicom izvornih govornika. Međutim, ne treba zanemariti to da postoji znatan broj učenika koji engleski uče sa instrumentalnom motivacijom i, samim tim, za cilj imaju upotrebu engleskog jezika pri sporazumevanju u međunarodnom kontekstu (v. Tošić 2021). Najbitniji dokumenti jezičke obrazovne politike bi trebalo da zadovoljavaju potrebe i jedne i druge grupe. Drugi razlog zbog koga je važno postavljati kritička pitanja u vezi sa postojećim jezičkim obrazovnim politikama odnosi se na podrivanje onih koncepata koji se u društvu smatraju očekivanim i podrazumevanim. Jedan takav koncept je standardni jezik, te se ELF istraživači trude da rasprše standardnojezičku ideologiju u vezi sa engleskim kao J2 preispitujući osnovne postulate te ideologije.

U tesnoj vezi sa jezičkim obrazovnim politikama su oblasti metodike nastave engleskog jezika i primenjene lingvistike, u kojima pobornici ELF paradigme pronalaze određene elemente ideala izvornog govornika. Na primer, Zajdlhoferova kritikuje Selinkerovu teoriju o međujeziku, prema kojoj je međujezik etapa na putu do cilja, a cilj je potpuno usvajanje jezika onakvog kakvog ga upotrebljavaju izvorni govornici. Ona primećuje da se, u slučaju engleskog jezika, primena te teorije svodi na ideal izvornog govornika (Seidlhofer 2018: 93). Takođe, u ELF paradigmi se greške koje se najčešće javljaju i ispravljaju na časovima engleskog posmatraju na drugačiji način. Naime, kako Zajdlhoferova (2003: 18) objašnjava, korpusna istraživanja su pokazala da greške koje se obično smatraju kardinalnim, poput izostavljanja nastavka -s za treće lice jednine u prezentu, ne izazivaju nesporazume u komunikaciji među govornicima koji koriste ELF (Seidlhofer 2003: 18). Stoga, preporuka ELF istraživača je da se nastavnici usredsrede na one elemente engleskog jezika koji su ključni za međunarodnu komunikaciju (taj skup elemenata oni nazivaju jezgrom ELF-a, v. Seidlhofer 2003). Međutim, pripadnici ELF paradigme ne spominju da je ovo adekvatna strategija isključivo za učenike sa instrumentalnom motivacijom za učenje engleskog. Sa učenicima čiji je cilj da se integrišu u zajednicu izvornih govornika najbolje je zadržati integrativni model nastave engleskog jezika.

ELF istraživači veoma predano rade na kodifikaciji varijeteta koji oni smatraju engleskim u međunarodnoj upotrebi. Sačinjena su dva govorna korpusa ELF-a – *VOICE* (*Vienna-Oxford International Corpus of English*) korpus i *ELFA* (*English as a Lingua Franca in Academic Settings*) korpus. Ana Mauranen, koja je predvodila projekat prikupljanja materijala za *ELFA* korpus, objasnila je kriterijume koji su korišćeni pri snimanju materijala. Kako ona navodi, sve interakcije koje su uvrštene u korpus su prirodne i spontane, ali su interakcije u kojima su učestvovali izvorni govornici, kao i razgovori govornika koji

20 Prev. aut.

imaju isti maternji jezik i kursevi stranih jezika, isključeni iz korpusa (Mauranen 2003: 521). Iz ovog spiska kriterijuma može se zaključiti da, u skladu sa definicijom ELF-a kao varijeteta, autorka smatra istinskom upotrebom ELF-a isključivo razgovor dva govornika koji ne dele J1 na engleskom jeziku.

Kao što je slučaj i sa ostalim paradigmama, određeni broj kritika upućen je i ELF paradigmi, od kojih će ovde biti navedeno nekoliko. Na primer, Kuova ističe primere iz intervjua sa govornicima koji uče engleski kao J2 u Velikoj Britaniji. Njeni ispitanici navode da izvorne govornike smatraju merilima tačnosti engleskog jezika, što Kuova uzima kao argument u korist zadržavanja izvornog engleskog kao očekivanog ishoda nastave (Kuo 2006: 217–218). Međutim, trebalo bi naglasiti da je motivacija učenika koji su učestvovali u njenom istraživanju specifična i, najverovatnije, integrativna, jer su odlučili da kurs engleskog, svojom voljom ili zbog spoljnih okolnosti, pohađaju u Velikoj Britaniji. Stoga, ne može se smatrati da je taj uzorak reprezentativan i da predstavlja sve koji uče engleski širom sveta. Takođe, uzimajući u obzir prisustvo standardnojezičke ideologije u vidu ideala izvornog govornika u nastavi engleskog jezika, možemo pretpostaviti da je ta ideologija uticala na formiranje stavova učenika u njenom istraživanju. Dakle, nameće se zaključak da ishod ideala izvornog govornika ne može biti opravdanje za njegov opstanak. Kao još jedan kritičar afirmacije varijeteta engleskog kojima govore stanovnici šireg kruga istakao se Kverk, koji je nazvao takve pokušaje afirmacije „nedomišljenim šarlatanstvom”²¹ (Quirk 1990: 9). Važno je istaći da Kverk ovu kritiku iznosi znatno pre nego što je ELF paradigma uobličena, te piše iz perspektive paradigme Svetskih varijeteta engleskog (v. odeljak o Svetskim varijetetima engleskog).

4. ZAKLJUČAK

Nakon što smo predstavili osnovne pojmove značajne za ovu diskusiju, kao i stavove pripadnika tri najznačajnije istraživačke paradigme u izučavanju varijetalne diversifikacije engleskog jezika prema idealu izvornog govornika, možemo izvesti dva zaključka. Prvi se tiče razlike u stavovima istraživača. Pobornici paradigme Svetskih varijeteta engleskog smatraju da razlike između izvornih i neizvornih govornika treba obrisati, ali se usredsređuju najpre na implikacije koje takav stav ima na zemlje u kojima je engleski jedan od zvaničnih jezika. Istraživači okupljeni oko paradigme Engleskog kao međunarodnog jezika veruju da je od suštinske važnosti za identitet neizvornih govornika da varijetet engleskog koji se očekuje da usvoje bude u skladu sa njihovom sociolingvističkom stvarnošću, ali imaju inkluzivniji stav, te u svoje studije uključuju i govornike kojima je engleski maternji jezik. Za razliku od njih, pripadnici paradigme Engleskog kao *lingua franca* iz svojih korpusa u potpunosti isključuju izvorne govornike, uz obrazloženje da su govornici kojima je engleski J2 oni koji će krojiti budućnost engleskog jezika, naročito onog varijeteta koji je u međunarodnoj upotrebi.

Uprkos navedenim razlikama, jasno je da postoji nit koja povezuje sve tri paradigme, a to je suštinsko protivljenje idealu izvornog govornika. Posledice ideala izvornog govornika su veoma opsežne i kreću se od poteškoća koje učenici mogu imati pri učenju

21 Prev. aut.

engleskog jezika do nepravednog tržišta rada i identitetskih problema kako učenika tako i nastavnika. Stoga, veoma je važno osvestiti i edukovati što veći broj nastavnika i učenika o postojanju ideala izvornog govornika. Na taj način, moguće je sprovesti jezičko obrazovno planiranje odozdo na gore, koje bi nastavnici mogli da iskoriste da uvedu interkulturalne kompetencije i elemente međunarodnih varijeteta engleskog u učionicu. Takav pristup bi značajno olakšao učenicima buduću komunikaciju na engleskom jeziku sa pripadnicima brojnih neanglofonih kultura, ali bi i pomogao razvoj njihovih identiteta, jer bi im omogućio da se ne služe „pozajmljenim identitetom, već sopstvenim identitetom kao međunarodni korisnici međunarodnog jezika“²² (Seidlhofer 2003: 23).

LITERATURA

- Bamgboşe, A. 2020. A recurring decimal: English in language policy and planning. In C. L. Nelson, Z. G. Proshina, & D. R. Davis (eds.) *The Handbook of World Englishes (Second Edition)*. John Wiley & Sons, Inc., 659–673.
- Council of Europe. 2001. *Common European framework of reference for languages: Learning, teaching, assessment*. Cambridge: Press Syndicate of the University of Cambridge.
- Davydova, J. 2019. Quotative like in the Englishes of the Outer and Expanding Circles. *World Englishes* 38(4), 578–592.
- Hilgendorf, S. K. 2020. Euro-Englishes. In C. L. Nelson, Z. G. Proshina, & D. R. Davis (eds.) *The Handbook of World Englishes (Second Edition)*. John Wiley & Sons, Inc., 215–231.
- Holliday, A. 2018. Native-Speakerism. In J. I. Lontos (ed.) *The TESOL Encyclopedia of English Language Teaching*. John Wiley & Sons, Inc., 1–7.
- House, J. 2010. The pragmatics of English as a lingua franca. In A. Trosborg (ed.) *Handbook of pragmatics: Vol. VII*. Berlin, Germany: Mouton de Gruyter, 363–387.
- Jenkins, J. 2002. A Sociolinguistically Based, Empirically Researched Pronunciation Syllabus for English as an International Language. *Applied Linguistics* 23(1), 83–103.
- Jenkins, J. 2006. Current Perspectives on Teaching World Englishes and English as a Lingua Franca. *TESOL Quarterly* 40(1), 157–181.
- Jenkins, J. and C. Leung. 2019. From mythical 'standard' to standard reality: The need for alternatives to standardized English language tests. *Language Teaching* 52(1), 86–110.
- Kachru, B. B. 1992. World Englishes: Approaches, issues and resources. *Language teaching* 25(1), 1–14.
- Kang, O. 2015. Learners' perceptions toward pronunciation instruction in Three Circles of World Englishes. *TESOL Journal* 6(1), 59–80.
- Kuo, I. C. 2006. Addressing the issue of teaching English as a lingua franca. *ELT journal* 60(3), 213–221.
- Lowe, R. J. and L. Lawrence. 2018. Native-Speakerism and 'hidden curricula' in ELT training: a duoethnography. *Journal of Language and Discrimination* 2(2), 162–187.
- Mauranen, A. 2003. The Corpus of English as Lingua Franca in Academic Settings. *TESOL Quarterly* 37(3), 513–527.

22 Prev. aut.

- McKay, S. L. 2018. English as an international language: What it is and what it means for pedagogy. *RELC Journal* 49(1), 9–23.
- Milroy, J. 2001. Language ideologies and the consequences of standardization. *Journal of Sociolinguistics* 5(4), 530–555.
- Modiano, M. 2006. Euro-Englishes. In B. B. Kachru, Y. Kachru and C. L. Nelson (eds.) *The Handbook of World Englishes*. Malden: Blackwell Publishing, 223–239.
- Modiano, M. 2009. EIL, Native-speakerism and the Failure of European ELT. In F. Sharifian (ed.) *English as an International Language: Perspectives and Pedagogical Issues*. Bristol: Multilingual Matters, 58–77.
- Pennycook, A. 2006. The myth of English as an international language. In S. Makoni & A. Pennycook (eds.) *Disinventing and reconstituting languages*. Clevedon: Multilingual Matters, 90–115.
- Quirk, R. 1990. Language varieties and standard language. *English Today* 6(1), 3–10.
- Seidlhofer, B. 2003. *A concept of international English and related issues: from 'real English' to 'realistic English'?* Strasbourg: Language Policy Division, Council of Europe.
- Seidlhofer, B. 2018. Standard English and the dynamics of ELF variation. In J. Jenkins, W. Baker and M. Dewey (eds.) *The Routledge handbook of English as a lingua franca*. London: Routledge, 85–100.
- Sharifian, F. 2009. English as an International Language: An Overview. In F. Sharifian (ed.) *English as an International Language: Perspectives and Pedagogical Issues*. Bristol: Multilingual Matters, 1–18.
- Tošić, T. P. 2021. Shaping students' identity through EFL in Belgrade high schools. *Анали Филолошког факултета* 33(2), 113–133.
- Yamanaka, N. 2006. An evaluation of English textbooks in Japan from the viewpoint of nations in the inner, outer, and expanding circles. *JALT journal* 28(1), 57–76.

SUMMARY

NATIVE-SPEAKERISM THROUGH THE LENS OF INTERNATIONAL ENGLISHES: RESEARCH PARADIGMS

English language education policies in Serbia and the manner in which they are implemented are not properly aligned with the real needs of the students. Such misalignment is caused by native-speakerism, an ideology favoring native English speakers, regarding them as the most desirable teachers, and considering the varieties they speak the preferred outcome of English language acquisition. Native-speakerism is studied as one of the central phenomena within the scope of the three most significant research paradigms inquiring into the varietal diversification of international Englishes: World Englishes, English as an International Language, English as a *Lingua Franca*. Bearing the said in mind, the aim of this article is twofold. The first part of the article aims to elucidate the basic terms needed to further discuss native-speakerism, which is accompanied by a brief critical analysis of the Serbian eighth-grade English curriculum. In the second part, the author intends to synthesize the selected literature in order to present the attitudes of the paradigms' members towards native-speakerism. Having

reviewed the relevant literature, it can be concluded that, though linguists belonging to the three paradigms are not in absolute agreement when it comes to the inclusion or exclusion of native speakers in their research, they do share one belief – vehement opposition to native-speakerism. Thus, it is essential to raise awareness and educate as many teachers and students as possible on native-speakerism and its consequences. By doing so, top-down language planning could take place and give a voice to those who are greatly affected by ideologies such as native-speakerism.

KEYWORDS: English language, native-speakerism, World Englishes (WE), English as an International Language (EIL), English as a *Lingua Franca* (ELF).

PODACI O ČLANKU:

Originalni naučni rad

Primljen: 4. maja 2022.

Ispravljen: 7. avgusta 2022.

Prihvaćen: 31. avgusta 2022.